

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2006 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2006

1

VILNIUS 2007

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2006

1

VILNIUS 2007

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS
Vilniaus universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS
Lenkijos MA Istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Nordost-Institut Lieneburge

Agnius URBANAVIČIUS (sekretorius)
Lietuvos istorijos institutas

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:

HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2007
© Straipsnių autoriai, 2007

I s t o r i o g r a f i j a

RASA Č E P A I T I E N Ė

HENRI PIRENNE'AS – TARP MOKSLO IR POLITIKOS

*skiriama šviesiam
Jeano Stengerso atminimui¹*

Asmenybė ir veikla

Henri Pirenne'ą galima drąsiai minėti šalia tokių didžiųjų mažoms tautoms XIX–XX a. sandūroje atstovavusių istorijos mokslo žvaigždžių kaip olandas Johanas Huizinga ar šveicaras Jacobas Burkhardtas. Beje, jis iki šiol išlieka tarptautiniu mastu geriausiai žinomu belgų istoriku. Kas gi buvo ši tarpukaryje garsi, o nūnai net pačioje Belgijoje primiršta asmenybė?

Henri Pirenne'as (1862–1935) gimė Vervjė mieste Valonijoje, pramonininko šeimoje. Tėvas norėjo, kad sūnus taptų teisininku, tačiau besimokydamas Lježo universitete, Pirenne'as susižavėjo Leopoldo von Rankes mokinio medievisto Godefroido Kurtho paskaitomis ir perėjo studijuoti istoriją. Vėliau gilino žinias Leipcige ir Berlyne, kur susidraugavo su vokiečių istoriku Karlu Lamprechtu, po to Paryžiuje. Nuo 1885 m. Lježo universitete dėstė diplomatikos ir paleografijos kursą. 1886 m. persikėlė į Gentą šiaurinėje Belgijos dalyje Flandrijoje, kur prabėgo produktyviausio kūrybos metai. Ten H. Pirenne'as skaitė viduramžių istorijos, viduramžių institucijų, Belgijos istorijos paskaitas ir vedė seminarus, netrukus išgarsinusius jį net už

¹ Jeanas Stengersas (1912–2002) – vienas žymiausių XX a. belgų istorikų, tyrinėjęs šalies politinę-institucinę raidą, ypač belgų nacionalizmo bei kolonializmo ypatumus. Garsios mokslo filosofės Isabelle Stengers tėvas. Šio straipsnio autorė turėjo garbės su juo bendrauti Briuselyje 1996 m.

Atlanto. 1930 m. buvo priverstas palikti šį universitetą, kai jis buvo flamandizuotas, ir baigė savo karjerą Briuselio Laisvajame universitete. H. Pirenne'as mirė 1935 m.²

Kaip belgų tautoje, taip ir Henri Pirenne'o asmenyje persipynė dviejų didžiųjų – Vokietijos ir Prancūzijos – kultūrų įtaka. Jaunystėje to meto istorikams kone privalomos intelektualinės piligrimystės į Vokietiją metu jis gerai perprato istoristinius metodus ir darbo principus, tai lėmė griežtą jo veikalų pagrindimą pirminių šaltinių tyrimu. Remdamasis pagalbiniais istorijos mokslais jis kritiškai analizavo istorinius tekstus, o savo akademinės karjeros pradžioje užsiėmė dokumentų publikavimu. Tačiau H. Pirenne'as taip pat perėmė dar nuo švietėjų laikų prancūzakalbei kultūrai būdingą siekį conceptualizuoti, ieškoti atsakymų į bendresnius klausimus ir kurti platesnes sintezes.

Jo asmeninės nuostatos, kultūrinė aplinka, studijos bei intelektualiniai ryšiai lėmė savitą praeities koncepciją bei rašymo manierą. Jam būdingas kritinis santykis su tyrimo objektu epochoje, kai daugelis vyresnių jo kolegų vis dar painiojo istoriją su literatūra.

H. Pirenne'ui istorijos objektas – tai žmonės savo konkretybėje, jų egzistencijos tiesa. Jis nebuvo sausas kabinetinis mokslininkas, bet gyvai domėjosi praeities žmonėmis ir jų veikla. Ypač jam rūpėjo kolektyvinių fenomenų bei ekonominių jėgų pažinimas, kuriuose, o ne vien iškilų politinių bei visuomeninių veikėjų veiksmuose ar idėjose, matydamas žmonijos vystymosi paskatas, paskutiniuose savo darbuose jis net per mažai vertino individų, atsitiktinumų ir panašių faktorių reikšmę istorijai. H. Pirenne'as mėgo sintezuoti, kurti plačias panoramas, universalius paaiškinimus, kas jį kartais versdavo daryti kiek skubotus ir neilgalaikius apibendrinimus, neparemtus išsamiais tyrimais ar apskaičiavimais. Tačiau turėjo dovaną rašyti aiškiai, vaizdingai, patraukdamas ir įtikindamas savo argumentacija. Be to, garsėjo kaip puikus dėstytojas bei pedagogas³.

Šiuos savo sugebėjimus H. Pirenne'as pritaikė įvairiose srityse. Iš kolegos K. Lamprechto gavęs pasiūlymą parašyti „Belgijos istoriją“, jo „Geschichte der Europäischen Staten“, pirmiausia parengė „Belgijos istorijos bibliografiją“, paremtą šaltiniais ir istoriografija, kuri pasirodė 1893 m. Pirmasis „Belgijos istorijos“ tomas išėjo 1900 m., paskutinis septintasis – 1932 m. Apžvelgdamas daugelį ekonominių, socialinių, kultūrinių, religinių krašto praeities aspektų istorikas teigė, kad Belgija nebuvo tik 1830 m. sukurtas dirbtinis darinys, o egzistavo jau nuo viduramžių. Šis naujas išsamus veikalas sulaukė milžiniško visuomeninio populiarumo ir padarė jo autorių nacionaliniu istoriku *par excellence*. Mat jame buvo argumentuotai išskirti

² F. L. G a n s h o f, Henri Pirenne, *Biographie nationale*, 1959, vol. XXXII, p. 671–723. Taip pat žr. <http://www.wallonie-en-ligne.net/1995_Cent_Wallons/Pirenne_Henri.htm> [žiūrėta 2006 01 30].

³ B. L y o n, *Henri Pirenne: A Biographical and Intellectual Study*, Ghent, 1974.

ir pagrįsti ilgalaikiai bendri bruožai, konstatuojantys šalies specifiškumą bei vieninumą, ypač akcentuojant seną ir akivaizdžią miestų reikšmę Belgijos istorijai.

H. Pirenne'as ypač domėjosi šiuo fenomenu. Gente jis tyrinėjo galingus viduramžių flamandų miestus ir aprašė jų kilmę bei struktūras „Nyderlandų senosiose demokratijose“ (1910 m.). Ši tema buvo pagilinta 1927 m. pasirodžiusiame veikale „Viduramžių miestai. Ekonominės ir socialinės istorijos esė“, kur jis išplėtojo savo teoriją, kad Vakarų Europos viduramžių miestai yra komercinio XI a. pakilimo bei pavienių prekybinių avantiūristų iniciatyvų, iš esmės tapusių svetimkūniu feodalinėje sistemoje, rezultatas. Šią jo tezę randame ir „Socialinės kapitalizmo istorijos perioduose“ (1914 m.).

H. Pirenne'as ypač domėjosi antikos perėjimo į viduramžius laikotarpiu, jam analizuoti skirdamas veikalą „Merovingai ir Karolingai“ (1923 m.). Jis manė šio fenomeno paaiškinimo raktu esant ne barbarų genčių judėjimą, o islamo ekspansiją. Šią idėją, istoriografijoje įgavusią „Pirenne'o tezės“ pavadinimą⁴, jis išplėtojo knygoje „Mahometas ir Karolis Didysis“, išleistoje jau po jo mirties 1937 m. 1936 m. pasirodė ir sintetinė „Europos istorija nuo invazijų iki XVI a.“, parašyta dar 1917 m. vokiečių nelaisvėje.

Ne tik dėl produktyvumo bei interesų platumo galima teigti, kad H. Pirenne'as neabejotinai yra vienas iš pamatinių belgiškosios istoriografijos šulų, šiandien išliekantis įdomus ne tik kaip iškilus savo kartos atstovas, bet ir ypač kaip gana retas ir ryškus pavyzdys asmenybės, turėjusios didžiulę reikšmę savo epochos nacionalinei savimonei ir, likimo ironija, tapusios savotiška joje vykusių pokyčių auka. Todėl šiame straipsnyje norima susitelkti ties dviem svarbiausiais jo kūrybos aspektais – jos akademinė bei ideologinė-politinė reikšmėmis.

Gento profesorius ir „Naujosios istorijos“ sąjūdis

Tenka pripažinti, kad kurdamas savo istoriografinę koncepciją, H. Pirenne'as tapo tikru belgų istoriografijos pionieriumi. Jam bene pirmajam pavyko argumentuotai integruoti Belgijos politiką, ekonomiką, kultūrą, socialinius reiškinius į globaliosios istorijos erdvę. Taip jis tapo vienu iš pradininkų idėjų, kuriomis vėliau remsis 1929 m. pradėtas leisti žurnalas „Annales de l'histoire économique et sociale“ ir jo inspiruotas prancūzų istoriografijos atsinaujinimo sąjūdis.

Pasak Vokiečių instituto Paryžiuje direktoriaus Karl-Ferinand Wernerio, šis „didysis belgų istorikas yra akivaizdus ir pripažintas pirmtakas tų, kurie nuo Marco Blocho ir Lucieno Febvre'o pabrėžė pasaulinės istorijos vieningumą arba „totalumą“ ir

⁴ Plačiau žr. <<http://www.webster.edu/~corbetre/personal/reading/pirenne-mohammed.html>> [žiūrėta 2006 01 30].

žmogiškųjų socioekonominių bei politinių faktorių sąveiką⁵. Tai patvirtina ir patys minėti būsimosios *Annales* mokyklos tėvai-įkūrėjai. „Susižavėjimas Jūs kaip istoriko intelektine veikla man kelia tokius šiltus jausmus, kurių nesu patyręs net savo mokytojų, man tebususių tik profesoriais, atžvilgiu“⁶, – rašė L. Febvre’as 1921 m. balandžio 26 d. laiške Henri Pirenne’ui į Gentą.

Tais metais abu jauni Strasbūro universiteto profesoriai ėmėsi iniciatyvos leisti socialinės ir ekonominės istorijos tyrimams skirtą žurnalą, kuris turėjo vadintis „La Revue d’Histoire et de Sociologie Economique“, jų manymu, turėsiantį apjungti naujai mąstančius istorikus ir gretimų sričių specialistus. Tai, kas tik po aštuonerių metų buvo realizuota visame pasaulyje išgarsėjusiais „Annales d’histoire économique et sociale“⁷, iš pradžių buvo sumanyta kaip tarptautinis žurnalas, pajėgus konkuruoti su panašaus pobūdžio Vokietijoje leidžiamu „Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte“. Tačiau šiam sumanymui įgyvendinti reikėjo nemažų lėšų ir patyrusio projekto vadovo, kuris, disponuodamas pripažintu tarptautiniu autoritetu galėtų suburti daugiatautę tarpdalykinę mokslininkų komandą, pasiryžusią pralaužti tradicinės historiografijos ledus.

Nors apie *Annales* sąjūdžio ištakas jau daug rašyta⁸, tačiau faktas, jog šio projekto iniciatoriai nepasitikėjo savo pačių jėgomis ir ieškojo autoriteto, kurio vardu galėtų esant reikalui pasiremti, nėra plačiau žinomas. „Jeigu ieškotume jo Prancūzijoje, kur tokį rasi. Matau daug žadančius jaunos žmones, bet tai viskas... Vienintelis žmogus, galėsiantis imtis tokio darbo, jei tik panorėtų, taip suteikdamas mūsų studijoms didžiulę pagalbą, vardu Pirenne’as“⁹, – buvo įsitikinęs L. Febvre’as.

Belgų istoriko pakvietimą šioms garbingoms pareigoms lėmė keletas veiksnių. Po karo Prancūzijos universitetai išgyveno krizę, o Belgijos – disponavo didesnėmis finansinėmis galiomis, naudojosi JAV parama. Be to, neutralioje Belgijoje leidžiamas žurnalas galėjo sudominti ir buvusio Prancūzijos priešo – Vokietijos – mokslininkus. Beje, H. Pirenne’as 1919–1923 m. buvo Tarptautinės akademinės sąjungos prezidentas, tad būsimųjų *Annales* kūrėjai savo projektui tikėjosi gauti ir šios organizacijos paramą. Tačiau nereikia abejoti, kad vien tik merkantiliniai sumetimai nebūtų

⁵ Cituota pagal H. H a s q u i n, *Historiographie et politique en Belgique*, Bruxelles, 1996, p. 108.

⁶ *The Birth of Annales History: the Letters of Lucien Febvre and Marc Bloch to Henri Pirenne (1921–1935)*, ed. by B. Lyon and M. Lyon, Bruxelles, 1991, p. 2.

⁷ Po karo žurnalas buvo pervadintas: *Annales. Economies, Societes, Civilisation*.

⁸ Žr. pavyzdžiui, A. B u r g u i è r e, *Histoire d’une histoire: la naissance des Annales, Annales E.S.C.*, 1979, Nr. 6, p. 1347–1359; *La Nouvelle histoire*, sous la dir. de Jacques Le Goff, Paris, 1988; A. Я. Г у р е в и ч, *Исторический синтез и школы «Анналов»*, Москва, 1993.

⁹ L. Febvre’o 1921 m. balandžio 26 d. laiškas H. Pirenne’ui: B. and M. L y o n, *The Birth of Annales History*, p. 5.

privertę L. Febvre'o ir M. Blocho į šio asmens rankas atiduoti savo ilgai puoselėtą svajonę. Daug labiau nei tarptautinį vardą turintis mokslo organizatorius Pirenne'as, juos domino Pirenne'as – istorijos novatorius, kurio netiesioginiais mokiniais esą, kaip jau cituota, nepasididžiavo prisipažinti abudu prancūzų istorikai.

Tačiau, deja, tada H. Pirenne'as nepriėmė kvietimo tapti šio projekto vadovu, atsisakymą motyvuodamas slegiančia pareigų našta, bet sutiko pagelbėti, kuo galės. Tai nesugriovė beužsimezgančios trijų mokslininkų draugystės. Laiškai ir nedažni susitikimai Paryžiuje, Briuselyje ar Strasbūre, kurio universiteto garbės profesoriumi H. Pirenne'as tapo 1919 m., atskleidžia labai nuoširdų ir neformalų šių intelektualų tiek mokslinį, tiek asmeninį ar šeimyninį bendravimą. Visgi lieka neaišku, kiek H. Pirenne'o atsisakymas padėti steigiant žurnalą lėmė tai, kad prireikė dar aštuonerių metų, kol ši idėja pagaliau buvo realizuota jau vien prancūzų mokslininkų pastangomis.

Skaitant neseniai išleistus L. Febvre'o ir M. Blocho laiškus H. Pirenne'ui kyla klausimas, kaip iš tiesų šiedu istorikai vertino savo kolegės belgo kūrybą? Ar jų kone kiekviename laiške giedami ditirambai jo talentui buvo iš tiesų nuoširdūs, ar tik prancūzų kultūrai tipiškos *gentillesse* išraiška? Abu niekur nepateikia rimtų kritinių pastabų H. Pirenne'o veikalams, juos komentuodami su aiškiu susižavėjimu ir teigdami, jog tokios knygos yra pavyzdžiai jų pačių tyrimams. Jie giria H. Pirenne'o sugebėjimą apsibrėžti esmines istorijos problemas, atlikti tyrimą ir apibendrinti, konceptualizuoti bei pažvelgti į praeitį iš naujų perspektyvų. Pavyzdžiui, H. Pirenne'ui užbaigus paskutinį, septintą, „Belgijos istorijos“ tomą, L. Febvre rašo: „metų pabaigoje pasirodys šis didis veikalas, kuris geriau nei pati gražiausia nacionalinė istorija nubrėžia europinės historiografijos kelią; iš esmės tai bus vienas iš dviejų ar trijų istorijos šedevrų, kokius tik geriausi šių laikų istorikai gali parašyti“¹⁰. Nors savo laiškuose M. Blochas reikšdamas emocijas kur kas santūresnis, tačiau apie minėtą veikalą jis taip pat teigia, kad „tai nėra nei ekonominė, nei politinė, nei religijos istorija, tai tiesiog totalinė istorija“¹¹.

Kuo gi taip garsiuosius prancūzus sužavėjo jų belgų kolegės mintys ir darbai? Visų pirma drąsiu komparatyvizmo, kuris dar ir šiandien ne visuose istorikų sluoksniuose vertinamas vienodai palankiai, taikymu tyrimuose. Juolab to meto historiografijai tai nebuvo savaime suprantamas dalykas, veikiau priešingai. Kaip žinia, gretutinėse srityse – tiek Ferdinando de Saussure'o lingvistikoje, tiek etnologijoje ar Emilio Durkheimio sociologijoje – lyginamoji analizė tapo esminiu elementu siekiant identifikuoti struktūras, sistemas ar kodus, kas leido pagrįsti šių mokslų scientistines pretenzijas.

¹⁰ L. Febvre'o recenzija 7-ajam H. Pirenne'o „Belgijos istorijos“ tomui, publikuota: *Annales*, 1930, t. 2, p. 148–150. Cituojama iš *The Birth of Annales History...*, p. XXXIX.

¹¹ Ten pat, p. XL.

O to meto istorikai „pozityvistai“, priešingai, istorijoje skyrė tik tiesiogines priežastis, pavienių faktų nustatymą laikydami vieninteliu mokslinės istorijos uždaviniu. Šis atsisakymas lyginti bei „istorinių dėsnų“ paieškos atmetimas nuvedė juos į konfliktą su sociologais.

Tačiau kai kurių istorikų propaguojamas „saugojimasis lyginti“ nebuvo be pagrindo. Perdėtas ir besaikis šio metodo naudojimas iš tiesų veda prie menkai pagrįstų spekuliacijų (nors kai kada ir gali turėti nemenką istoriosofinę vertę, prisiminkime, kad Osvaldui Spengleriui, Arnoldui Toynbee'ui, netgi W. Sombartui lyginamoji istorija reiškė totalizuojančios istorijos pirmą etapą arba instrumentą).

Tačiau komparatyvizmo šalininkams istorikams lyginamosios studijos ėmė atrodyti ne kaip hipotetinės universaliosios istorijos rašymo metodas, bet veikiau kaip efektyvi euristinė vertė turinti darbo priemonė. 1923 m. Briuselyje, Tarptautiniame istorinių mokslų kongrese Henri Pirenne'as įrodinėjo lyginamųjų istorinių studijų būtinybę. Iš komparatyvizmo jis tikėjosi hipotezių verifikavimo, tyrimų lauko išplėtimo, tikslesnio sąvokų apibrėžimo.

Tačiau jo pradėtos lyginamosios istorijos studijos, beveik visuomet susijusios su sinchronija, neiškart sulaukė atgarsio¹². Vienas pirmųjų juo pasekė M. Blochas. Pastarajam darbais pavyko įrodyti, jog dėl komparatyvizmo istorija gali išlaikyti mokslinį griežtumą ir tuo pačiu neprarasti savo tapatumo. Tai buvo išdėstyta stambiame straipsnyje-programoje *Apie lyginamąją Europos visuomenių istoriją* (1928 m.), kuriame jis vienas pirmųjų pabandė atskleisti Prancūzijos istoriją Europos istorijos kontekste¹³. Šis jo projektas buvo inspiruotas būtent Henri Pirenne'o darbų. Belieka pridurti, kad komparatyvizmas tapo svarbia tiek M. Blocho teorijos, tiek *Annales* programos sudedamąja dalimi.

Galima pastebėti, kad kai kuriais aspektais intelektualinė H. Pirenne'o veikla atrodo esanti materialistinių, netgi marksizuojančių ar marksistinių idėjų tąsa. Tai rodo jo išskirtinis dėmesys ekonomikai, socialinėms klasėms, galios sąveikoms, istorijos prasmingumo ieškojimui bei istorinės būtinybės teigimui¹⁴. Bet tuo pačiu šio amžių sandūros buržuazinio liberalo kūryboje reiškiasi ir tipiškai liberalus komponentas. Istorikas ypač akcentavo laisvės erdvę, besireiškiančią per konkrečių žmonių veiksmus, akcentuodamas, pavyzdžiui, kad miestų augimas, prasidėjęs po viduramžių *Dark ages*, buvo susijęs su įvairialype grupės drąsulių, „kilusių iš visur ir niekur“, iniciatyva¹⁵. Pavyzdžiui, veikale „Socialinės kapitalizmo istorijos periodai“ H. Piren-

¹² O. D u m o u l i n, Comparée (Histoire), *Dictionnaire des sciences historiques*, sous la dir. de A. Burguière. Paris, 1986, p. 115–117.

¹³ A. B u r g u i è r e, Marc Bloch, ten pat, p. 88–91.

¹⁴ R. D e v l e e s h o u w e r, *Sur l'histoire et le present*, Bruxelles, 1999, p. 23.

¹⁵ H. P i r e n n e, *Les villes du Moyen age*, Bruxelles, 1927, p. 95–115.

ne'as nekelia klausimo, iš kur atsiranda kapitalas, bet siekia atskleisti, kaip gimsta naujas socialinis tipas – kapitalistas – bei kokios savybės jam būdingos. Kitaip tariant, istorikui rūpi ne ekonominės, bet socialinės istorijos tyrimas¹⁶.

Europos ekonomikos istorijoje galima išskirti keletą ryškių laikotarpių, kuriems būdingas savitas kapitalistų tipas. H. Pirenne'as kelia hipotezę, kad, keičiantis socialinėms-ekonominėms sąlygoms, senųjų kapitalistų vaikai nebesugeba adekvačiai reaguoti į naujus iššūkius ir pavirsta pinigine aristokratija, užleisdami vietą naujiems prasisiekėliams, kuriems, kaip ir jų pirmtakams, tai pavyksta tik dėl asmeninės iniciatyvos, drąsos ir verslumo. Taigi H. Pirenne'as tiria moderniuųjų laikų priešistorę, siekdamas išsiaiškinti, kokiomis sąlygomis galėjo užsimegzti ir susiformuoti gyvenimo būdas, tapęs tipišku šiuolaikiniams žmonėms. Iš esmės, tai pagrindinis postistoristų keliamas klausimas, kurio sprendimo raktu jie mano esant kapitalizmo atsiradimo priežastis ir aplinkybes. Nepaisant šio fenomeno aiškinimo įvairovės, visi, pradėdant didžiaisiais (K. Marxu, M. Weberiu, W. Sombartu), jo pradžia laiko XVI a. ir Reformaciją.

Šiandien galima sakyti, kad šios H. Pirenne'o pasirinktos temos bei siužetai ir ypač jų tyrimo strategijos bei inovacijos turėjo didelės įtakos ne tik to meto istoriografiniam kontekstui, bet ir visai istorinei kultūrai.

Kaip liūtas su gaidžiu iriso žiedą dalijosi¹⁷...

Dažnai biografinės apžvalgos vis dar apsiriboja konkretaus mokslininko kūrybiniais pasiekimais, jo veikalų išvardijimu ir kritika. Tačiau ne mažiau įdomu būtų pabandyti atsakyti į klausimą, kiek istoriko darbo pobūdį, pasirinktas temas, suformuluotas ir ginamas idėjas lėmė jo gyvenimas, kitaip tariant, jo praktinės orientacijos funkcijos¹⁸. Juk kiekvienas istorikas ne tik pats „daro“ istoriją, bet ir yra jos „daromas“. Tad kokių mastu į mokslininko intelektinę produkciją prasiskverbia jo, kaip tam tikros lyties, socialinio sluoksnio atstovo, išpažįstančio ar ne kurią nors religiją, turinčio tam tikras politines nuostatas, pasaulėžiūra? Žinoma, įvertinti šių ne visada akivaizdžių, o dažnai dėl objektyvumo ir paties mokslininko ignoruojamų ar neigiamų nuostatų reikšmę yra be galo sunku, nes rizikuojama pervertinti (ar nepakankamai atsižvelgti) kai kuriuos psichologinius faktorius. Tačiau sąžiningo biografo darbas be tokių bandymų nebūtų pakankamas. Prieš imantis H. Pirenne'o idėjų reikšmės jo gyvenamojo meto visuomenei apžvalgos, tenka daryti trumpą ekskursą

¹⁶ R. D e v l e e s h o u w e r, min. veik., p. 24.

¹⁷ Gaidys – Valonijos, Liūtas – Flandrijos, Iriso (vilkdalgio) žiedas – Briuselio miesto simboliai.

¹⁸ Z. Norkus išskiria šį – penktąjį – istorijos mokslškumo kriterijų, dėl kurio kyla daugiausiai ginčų. Žr.: Z. N o r k u s, *Istorika*, Vilnius, 1996, p. 32.

į to laiko sociopolitinį kontekstą, kuris savo ruožtu irgi turėjo įtakos jo akademinėms išvargoms.

Kaip žinoma, Belgijos atsiradimas Europos politiniame žemėlapyje 1830 m. rugsėjį buvo didžiųjų valstybių – Prancūzijos, Prūsijos ir Anglijos – tarpusavio kovos ir įtakos sferų dalybų vaisius. Nepaisant iki šiol kartais eskaluojamos dirbtinės šio politinio darinio prigimties, susikūrusios valstybės vadovai bemat suvokė būtinybę formuoti kolektyvinį „belgų“ tapatumą. Todėl istorikams ir pedagogams buvo iškeltas uždavinys stiprinti patriotinius jausmus parodant, kad Belgija nėra istorinis atsitiktinumas, bet, nepaisant įvairių politinių priklausomybių praeityje, vie ningas teritorinis ir kultūrinis darinys¹⁹.

Tuo tikslu 1845 m. belgų istoriografijoje kilęs antiprancūziškas judėjimas siekė parodyti, kad abi tautos – valonai ir flamandai – priklauso vienai (germanų) rasei, taigi „rasiniu“ požiūriu šalis yra vieninga. Teigta, kad valonų protėviai patyrė romanizaciją²⁰. Šios nuostatos skatino atvirai provokiškas ir frankofobines XIX a. antrosios pusės istoriografijos nuotaikas. Daug anksčiau už H. Pirenne'ą mokykliniuose vadovėliuose privilegijuota padėtis jau buvo skiriama Flandrijos grafystei, nutylint valoniškųjų žemių istorinį vaidmenį. Tai buvo priemonė sutapatinti belgus su flamandais ir taip patvirtinti belgų tautos „germaniškumą“. Be to, belgų nacijos vienybė rėmėsi stipria katalikybe, tad tiek protestantiškosios Olandijos, tiek ir antiklerikalinės Prancūzijos įtaka ir reikšmė čia buvo dvigubai nepageidautinos. Todėl daugelis XIX a. antrosios pusės istorikų stengėsi pabrėžti tokius belgų tautos ypatumus kaip meilė laisvei, individualizmas, katalikybė.

Šiame kontekste, šalia publicisto romantiko E. Picardo, atradusio „belgiškąją dvasią“, kuri, pasak jo, yra valoniškų ir flamandiškų bruožų visuma, ir germanofiliškai nusiteikusio garsaus to meto istoriko G. Kurtho, pastarojo mokinys Henri Pirenne'as neabejotinai tapo vienu ryškiausių XX a. pr. belgiškojo nacionalizmo ideologų. Tačiau jo pozicija buvo gerokai akademiškai svaresnė nei romantiški E. Picardo išvedžiojimai arba akivaizdžiai nacionalistiškai angažuoti G. Kurtho teiginiai. Savo fundamentaliu veikalu – 7 tomų sintetine „Belgijos istorija“ (1900–1932 m.) H. Pirenne'as padarė ne tik didelę įtaką besiformuojančiai „belgiškai“ savimonei, bet, kaip matėme, ir to meto istoriografijos kokybei.

Šis jo darbas ilgam tapo unitaristų „biblija“. Jame Belgija buvo pristatoma kaip romaniškosios ir germaniškosios civilizacijų alamgama, kitaip tariant, kaip Vakarų

¹⁹ Apie „sutartinės nacijos“ genezę ir istorikų vaidmenį ją formuojant plačiau žr.: J. S t e n g e r s, *La Belgique de 1830, une „nationalité de convention“? Histoire et historiens depuis 1830 en Belgique*, Bruxelles, 1981, p. 7–19.

²⁰ Šiuolaikiniai valonai laiko save prancūzų giminaičiais, kurių protėviai buvo romanizuoti keltai.

Europos „mikrokosmosas“²¹. Veikale nerasime vien įprastos šioje teritorijoje buvusių valstybių istorijų sekos. H. Pirenne'as ne tik parodo šių regionų istoriją esant neatsiejama, integralia Europos istorijos dalimi, bet ir studijuoja įvykių, valdovų politikos, masių judėjimo priežastingumą. Tai yra pagrindinis jo tyrimų objektas. „Jos [feodalinės provincijos – *aut. pastaba*], nepaisant dvikalbystės ir politinio susiskaldymo, sudaro vieningą tiek intelektualinės kultūros, tiek ekonominio gyvenimo regioną“²² – tokia buvo jo Belgijos vizija, taikoma ne tik viduramžiams, bet iš esmės ir visai šalies raidai.

Teigdamas, kad Belgija nėra nei rasinis, nei geografinis, nei religinis darinys, istorikas prioritetą atidavė ekonominiams ir socialiniams faktoriams²³. „Kitaip nei kituose kraštuose, kur monarchija sukuria visuomenę arba vieningas valdymas suformuoja nacionalinę vienybę, galima sakyti, kad pas mus tautinė vienybė buvo dar prieš vieningą valdymą. <...> Taigi valstybė, dažnai būdama savarankiško tautinio gyvenimo priežastimi, pas mus, atrodo, buvo pasekmė“²⁴, – tvirtino jis.

Suformavęs šią finalistinę koncepciją, pavertusią Belgiją ne atsitiktinumumu, o istorijos būtinybe, H. Pirenne'as ėmėsi charakterizuoti „belgų civilizaciją“. Pirmiausia jis iškėlė teiginį, jog nuo pat ankstyvųjų viduramžių kraštas nepatyrė etnolingvistinės trinties tarp čia gyvenančių įvairios kilmės žmonių. Anot istoriko, juos suartino religija ir politika ir, galiausiai, teisė (valonai perėmė užkariautojų frankų teisę), nes politinės ir administracinės sienos niekuomet nesutapdavo su lingvistine siena. „Šią civilizaciją vienu žodžiu galima būtų apibūdinti kaip romanizmo ir germanizmo derinį. Ji nėra nei prancūziška, nei vokiška, bet yra daug ką perėmusi tiek iš Prancūzijos, tiek iš Vokietijos“²⁵ – toks būtų pagrindinis istoriko koncepcijos teiginys.

Geriausių abiejų civilizacijų elementų sintezėje, pasak jo, ir glūdi Belgijos originalumas. Ryškiausiai šiuos bruožus viduramžiais ikūnijo rafinuotas Flandrijos intelektualinis bei dvasinis gyvenimas bei aktyvi ekonominė veikla. Tačiau XVI a. religiniai karai tapo „tėvynei“ fatališkais. Vietoj nacionalinių jausmų palaikymo politiniai režimai, ypač Ispanijos, siekė ją sunaikinti. Suklestėjo regioninis partikuliarizmas. Laimei, daro išvadą H. Pirenne'as, tėvynė atgimė XIX a., tad, nepaisant laiko ir aplinkybių skirtumo, modernioji Belgija yra senųjų katalikiškųjų Nyderlandų dalies tęsinys²⁶.

²¹ Ši tuo metu moksliskai pagrįsta ideologinė nuostata lieka gaji ligi šiol, ne veltui mažytė Belgija buvo pasirinkta Europos Sąjungos administraciniu centru.

²² Vieša H. Pirenne'o 1899 m. spalio 1 d. paskaita „La Nation belge“ Gento universitete. Cituojama iš H. H a s q u i n, *Historiographie et politique en Belgique*, p. 62.

²³ R. D e v l e e s h o u w e r, min. veik., p. 25.

²⁴ Vieša H. Pirenne'o 1899 m. spalio 1 d. paskaita „La Nation belge“ Gento universitete. Cituojama iš H. H a s q u i n, *Historiographie et politique en Belgique*, p. 63.

²⁵ Ten pat.

²⁶ H. P i r e n n e, *Histoire de la Belgique. Des origines au commencement du XIVe siecle*, Bruxelles, t. 1, 1929, p. 472.

Per visą savo kūrybos laikotarpį H. Pirenne'as liko ištikimas šiai tautinės istorijos vizijai, sukurtai dar 1899 m. Ją galima apibendrintai skirstyti į 4 dideles temas:

1) egzistuoja „belgų civilizacija“, „belgų teritorijoms“ suteikianti savitumo, kuris jas nuo pat viduramžių atskiria tiek nuo Prancūzijos, tiek ir nuo Vokietijos;

2) Belgijoje „vieninga tautinė savimonė“ pirmavo nacionalinės valstybės „vieningo valdymo“ atžvilgiu, tuo tarpu dauguma nacionalizmo klasikų ir dabartinių tyrėjų yra linke teigti priešingai. Taigi kitaip, nei istorikai, kurie tautinių jausmų gimimą priskiria tik XVIII a. pabaigai – XIX a. pradžiai, H. Pirenne'as juos nukelia į viduramžius, ypač Burgundijos, kuri pirmoji apjungė daugumą būsimosios Belgijos pagrindą sudarysiančių provincijų – Brabantą, Éno, Flandriją, Namiurą ir t. t. – laikus. Tai finalistinė istorijos vizija. Tokiu būdu H. Pirenne'ui Belgija yra istorijos būtinybė, o ne atsitiktinumas. Pasak jo, belgų tauta egzistavo nuo amžių;

3) Flandrija jam atrodė esanti būsimosios Belgijos mikromodelis, čia nuo viduramžių sugyveno flamandų ir prancūzų kalbos, čia formavosi originali „belgiškoji civilizacija“;

4) senojoje Belgijoje niekada nebuvo „rasių“ – tautų ar skirtingų etnolingvistinių grupių – kovos.

Pasak šiuolaikinio belgų istoriografijos tyrinėtojo Hervé Hasquino, ši teorinė konstrukcija iš dalies yra savo laikotarpio paminklas, atitikęs to meto politikų ir prancūzakalbės buržuazijos poreikį, esant šalies skilimo grėsmei, apsiginkluoti nuoseklia ideologine argumentacija. Tokiomis aplinkybėmis H. Pirenne'as neabejodamas paaukėjo savo „atradimą“ tėvynės tarnybai, negailestingai pasmerkęs antiunitaristų siekius²⁷. Jo teorija amžininkams net atrodė kaip mokslinis „belgų dvasios“ egzistavimo pagrindimas, kas leido ją susieti su romantiku E. Picardu. Ir nors H. Pirenne'as savo kūriniuose niekur nemini „belgų dvasios“, iš tiesų jų idėjos buvo gana panašios.

H. Pirenne'o istoriografiniame palikime sau artimų asociacijų, regis, gali aptikti ir Lietuvos istorikai. Atrodo, kad Lietuva tiesiogiai susidūrė su „pirėniška“ valstybės konstravimo patirtimi 1921 metais, kai lietuvių–lenkų konfliktą ėmėsi spręsti Tautų Sąjungos paskirtas Belgijos užsienio reikalų ministras Paulis Hymansas, beje, pagal išsilavinimą istorikas. Kaip bebūtų, verta turėti galvoje hipotezę, kad konstruodamas Lietuvos multikultūrinį apjungimą kantonų kombinacijoje, P. Hymansas galėjo vadovautis H. Pirenne'o pateiktu Belgijos modeliavimu.

Galimas daiktas, kad Lietuvos intelektinėje terpėje būta ir labiau organiškų sąsajų su H. Pirenne'o teorija. Naujo belgiškojo tapatumo pagrindimo pastangos išoriškai gana artimos panašiam lietuvių intelektualų siekiui apibrėžti savo tautos tapatumą. Kaip žinia, vienas pirmųjų, sukurdamas sintetinę „Lietuvos tarp Rytų ir Vakarų“ viziją, tai padarė filosofas Stasys Šalkauskis veikale „Dviejų pasaulių takoskyroje.

²⁷ H. H a s q u i n, *Historiographie et politique en Belgique*, p. 67.

Sintetinis esė apie Lietuvos tautinės civilizacijos problemą²⁸, pasirodžiusiame 1919 m. prancūzų kalba, nors prieš tai jis buvo parašytas rusiškai (jau vien tai simboliška!).

Nors sunku būtų įrodyti tiesioginių sąsajų tarp šių dviejų teorinių konstrukčių egzistavimą (žinoma, kad S. Šalkauskio pagrindiniai šaltiniai buvo Vsevolodas Solovjovas, E. Hello, J. de Maistre'as), bet neabejotina, kad S. Šalkauskis buvo gerai susipažinęs ir citavo savo profesoriaus Fribūre M. de Munnyncko knygą „Patriotizmo psichologija“, kurioje analizuojamas ir Belgijos vaidmuo sintetinant romanų ir germanų kultūras²⁹. A. Jokubaitis, pavyzdžiui, iš viso yra linkęs priskirti S. Šalkauskio suformuotą tautinę idėją prie analogiškų „tautinių filosofijų“, kurios variantų turėjo ir to meto lenkai, čekai, slovakai ir pan.³⁰ Taigi tiek lietuvių filosofo, tiek ir belgo istoriko sintetines savo tautų praeities versijas galima laikyti platesnio masto „naujųjų Europos tautų“ savivokos teoriniu reflektavimu, kuris išlieka aktualus iki šiol.

To meto belgų nacionalizmui reikšmingi H. Pirenne'o teoriniai argumentai neliko vien jo solidžiuose „Belgijos istorijos“ tomuose. Jo idėjas pasigavo istorijos populiarintojai. Naujai istoriografinėi–patriotinei koncepcijai veikiai buvo pritaikyti vadovėliai³¹. Jau 1909 m. Lježo universiteto profesorius H. Vander Linden vadovėlyje atkartoją pagrindines H. Pirenne'o mintis: politiškai Belgija egzistavo nuo XV a. Burgundijos laikų, tačiau dar prieš tai šalis turėjo savitą civilizaciją. Tenka pažymėti, kad sparčiai išpopuliarėjęs H. Pirenne'o sinkretizmas kitų autorių rankose kartais net virsdavo jam nebūdingu šovinizmu, reikalaujančiu matyti Belgiją Europos istorijos centre.

H. Pirenne'o žvaigždė visu ryškumu suspindo po Pirmojo pasaulinio karo, ne tik dėl jo didvyriškos laikysenos vokiečių nelaisvėje, bet, svarbiausia, dėl to, kad pasipriešinimo užkariautojui sąjūdyje dalyvavę daugelis Belgijos gyventojų taip patvirtino „belgų nacijos“ egzistavimą. O 1930 m. valstybės šimtmečio šventės žymėjo „belgiškojo“ patriotizmo apoteozę ir vyraujančios istoriografijos srovės, kuriai pagrindus dar 1900 m. paklojo H. Pirenne'as, apogėjų.

Tačiau prašmatnus nepriklausomybės šimtmečio šventimas tapo gulgės giesme Belgijai, kokią įsivaizdavo ir kokios troško H. Pirenne'as. Netrukus, sustiprėjus flamandų partikuliarizmui, mokslininkas buvo priverstas palikti Gento universitetą ir persikelti į Briuselį. Per keletą metų Belgija kardinaliai pasikeis. 1935 m. – metais, kai H. Pirenne mirė, sociopolitinės tendencijos paneigė jo teorines konstrukcijas.

²⁸ S. Š a l k a u s k i s, *Raštai*, Vilnius, 1995, t. 4, p. 21–441.

²⁹ A. S v e r d i o l a s, Dar kartą apie Stasio Šalkauskio Rytų ir Vakarų sintezės idėją, *Naujas židinys – Aidai*, 1994, Nr. 12, p. 41–50.

³⁰ A. J o k u b a i t i s, Vienos Šalkauskio idėjos kritika, ten pat, 1992, Nr. 1, p. 65–67.

³¹ J.-J. H o e b a n x, L'histoire de Belgique dans quelques manuels scolaires, *Histoire et historiens depuis 1830 en Belgique*, p. 61–80.

Regioninis partikuliarizmas, kurio ryškiausia apraiška tapo susiformavęs stiprus nacionalistinis flamandų judėjimas, užgožė jo puoselėto sinkretizmo viltis. Nuo 1930 m. Gento universitetas buvo visiškai flamandizuotas, o 1932 m. įstatymas įtvirtino regionų unilingvizmą ir valdžios institucijų bilingvizmą pakeitė tarnautojų bilingvizmu. Tokiomis aplinkybėmis H. Pirenne'as nebesulaukė pasekėjų ir mokinių, o viešojoje erdvėje buvo atsisakyta unitarinės argumentacijos. Būtent tuo metu Belgijos istoriografija, šimtą metų buvusi daugiausia prancūzakalbė ir unitarinė, pradėjo skilti į flamandišką ir valonišką. O galutinę H. Pirenne'o puoselėtos unitarinės Belgijos istorijos vizijos pabaigą žymi 1970 m. vasario 18 d. ministro pirmininko G. Eyskenso kalba parlamente: „unitarinė valstybė <...> faktiškai atgyveno. Bendruomenės ir regionai turi užimti deramą vietą atnaujintose valstybės struktūrose, kurios yra geriau pritaikytos specifinei šalies padėčiai“³². Tais metais Belgija liovėsi gyvavusi kaip unitarinė valstybė. Dabartinė jos politinė sistema jau remiasi ryškiai išreikštu keturių regionų (Flandrijos, Valonijos, Briuselio ir vokiškai kalbančių žemių³³) administraciniu savarankiškumu, kuris savo biurokratinio sudėtingumu glumina užsieniečius. Atsakymas, kodėl taip įvyko, glūdi flamandų judėjimo, kuris siekė lingvistinio, kultūrinio ir teritorinio Flandrijos pripažinimo iš vienos pusės, ir Valonijos, kuri norėjo savo jėgomis išbristi iš ekonominio nuosmukio ir valdyti savo ekonominius bei gamtinius išteklius iš kitos, priešpriešiniuose interesuose³⁴.

Valonų istorikas M. Uyttendaele taip nusako dabartinę situaciją: „visgi valstybė egzistuoja ir toliau. Jei Belgijos idėja beveik nebekelia entuziazmo, tenka konstatuoti, kad jai nėra pasiūlyta jokios rimtos alternatyvos. Kitaip tariant, sutuoktiniai eina miegoti į skirtingus kambarius, bet nenori nei skyrybų, nei ieškotis kito partnerio“³⁵. F. Perino nuomone, „flamandai linkę išsaugoti Belgijos valstybę, kad galėtų maksimaliai jai daryti įtaką ir taip laimėti laiko Briuselyje, vildamiesi lėtos, bet užtikrintos jo (re)flamadizacijos. <...> valonai, dėl ekonominių sunkumų ir siekio išlaikyti vieningą socialinės apsaugos sistemą, irgi neskuba perkirsti bambagyslės, jie nerizikuos skelbti savo nepriklausomybės“³⁶. Dar vieno istoriko pesimistiniu vertinimu, „belgų tauta vis dar egzistuoja, nors ji greit skaldosi. <...> Bet 1992 m. europinis tyrimas „Dabarties vertybės“ padarė išvadą, kad valonų vertybės yra artimesnės flamandų, nei prancūzų, kaip ir flamandų artimesnės valonų, nei olandų. Ar to

³² Cituota pagal H. H a s q u i n, *Historiographie et politique en Belgique*, p. 100.

³³ Briuselis iš pradžių buvo flamandiškas miestas. Iš viso Belgijoje šiuo metu yra daugiau kaip 10 milijonų gyventojų, iš jų 5 mln. flamandų, 3,5 valonų ir po milijoną briuseliečių bei imigrantų.

³⁴ Plačiau apie tai X. M a b i l l e, *Histoire de la Belgique. Facteurs et acteurs de changement*, Bruxelles, 2000, p. 350–376.

³⁵ M. U y t t e n d a e l e, *L'idée de la Belgique: une nation par défaut, A l'enseigne de la Belgique nouvelle. Revue de l'Université Libre de Bruxelles*, 1989, Nr. 3–4, p. 13.

³⁶ F. P e r i n, *Histoire d'une nation introuvable*, Bruxelles, 1988, p. 295.

užtenka sudaryti tautą? 1993 m. mirus karaliui Baudouinui I atrodė, jog ši savimonė egzistuoja emociniame lygyje. Bet kiek dar laiko ji egzistuos, kai šiandien Flandrijos ir Valonijos valdžios ir elitas daro spaudimą, siekdami jį pakeisti?³⁷

Politinės reformos turėjo įtakos ir istorijos didaktikai. Unitaristinės Belgijos istorijos dėstymas mokyklose baigėsi dar 1948 m., išeities tašku pasirinkus konkretaus regiono istoriją, o nacionalinę integravus į Europos. 1977 m. išėjęs pataisytas 1954 m. G. H. Dumonto „Belgų istorijos“ leidimas jau vadinosi „Belgijos istorija“ ir jame, matyt, sąmoningai vengiama vartoti sąvokas „belgų tauta“, „belgai“, pakeičiant jas „kraštu“, „šalimi“, „gyventojais“, „visuomene“ ir pan.³⁸ Stiprėjant regionalizmui Belgijos istorijos sintezių rašymas prarado aktualumą ir nuėjo užmarštin.

Šiandien net valonų istorikai nebenori sutikti su H. Pirenne'o unitarine koncepcija. Dauguma jų palaiko neseniai mirusio garsaus istoriko Jeano Stengerso teiginius, kad belgų tauta pradėjo formuotis nuo XV a. Burgundijos valstybės laikų, bet, prieš susikuriant moderniai valstybei, bendro nacionalinio jausmo, kaip ir atskiro krašto pavadinimo, nebūta³⁹. J. Stengerso teigimu, belgų tautos formavimasis niekuo nesiskiria nuo kitų modernių tautų susidarymo modelio – pirma eina nacionalinė valstybė, o po jos – tauta⁴⁰. Be to, iškėlęs Flandrijos reikšmę viduramžiais, H. Pirenne'as lieka neparankus nacionalistiškai nusiteikusiems šiandienos valonų istorikams, kurie, atrodo, jį netiesiogiai kaltina neįvertinus Valonijos regiono svarbos Belgijos istorijai. Šiandien moderniosios belgų istoriografijos tėvas, kaip matome, nebeįtinka niekam, o jo didžiulį indėlį į Belgijos istoriografiją bevelijama ignoruoti⁴¹.

Kaip matėme, ideologiškai angažuotos H. Pirenne'o istorijos interpretacijos buvo vėlesnių istorikų sukritikuotos ir šiandien daugelis jų atmesta. Tačiau jo veikalų teorinis-metodologinis instrumentarijus belgų istoriografijoje neliko be pėdsako ir, be abejonės, iki šiol skatina kelti naujas problemas, integruoti į mokslinę apyvartą socialinių faktorių bei ekonomikos reikšmę, tokiu būdu atverdamas kelią istorijos disciplinos atnaujinimui. Pabrėžtina, kad dar ir šiandien be H. Pirenne'o įdirbio

³⁷ L. W i l s, *Histoire des nations belges*, Otignies, 1996, p. 340. Tačiau šio teksto autorės įspūdziai vėl aplankius Belgiją 2001 m., kai gimė pirmoji po 2000 m. Konstitucijos pataisos moteriškos lyties pretendentė į Belgijos sostą princesė Elisabeth, leistų teigti, kad, nepaisant jau nuo pat šios dirbtinės valstybės susikūrimo skambančių pesimistinių prognozių dėl jos suirimo gajumo, neatrodo, kad tam esama realaus pagrindo (išskyrus, žinoma, abiejose pusėse egzistuojančių separatistų atvirai deklaruojamus siekius „atsiskirti“). Tačiau iki šiol populiari juokauti, kad vienintelis tikras belgas šalyje tėra vokiečių kilmės Belgijos karalius.

³⁸ G. H. D u m o n t, *Histoire de la Belgique*, Bruxelles, 1977.

³⁹ J. S t e n g e r s, *Histoire du sentiment national en Belgique des origines a 1918*, Bruxelles, Racine, 2000, vol. 1 (Les racines de la Belgique jusqu'à la revolution de la 1830), p. 69–70.

⁴⁰ Ten pat, p. 73–84.

⁴¹ Visgi privačiame pokalbyje 1996 m. šio teksto autorei Jeanas Stengersas prisipažino esantis netiesioginis H. Pirenne'o mokinys.

neišsiverčia Vakarų Europos viduramžių miestų tyrinėtojai. Tad galima teigti, kad, nepaisant pakitusios politinės konjunktūros, šio didžio istoriko reikšmė ir įtaka belgų istoriografijai, ir toliau ryškiai besiorientuojančiai į socioekonominių procesų tyrimus, iki šiol išlieka didesnė, nei norėtų pripažinti patys jos atstovai.

HENRI PIRENNE: BETWEEN SCIENCE AND POLITICS

Summary

RASA Č E P A I T I E N Ė

The article presents the life, work, and activities of perhaps the most famous Belgian historian Henri Pirenne (1862–1935). It analyses the significance of this prominent person for Belgian historiography and politics during his lifetime and afterwards.

H. Pirenne's academic contribution has remained important until this day for researchers of Medieval Western European cities but his scientific and political activities went far beyond this field. H. Pirenne was the author of the synthetic *History of Belgium*, which during its day had the greatest influence on Belgian historiography of any work. Its well-developed research on socio-economic processes and its comparativistic methodology also greatly influenced the French 'Modern History' movement that was forming. The unitary vision of Belgium he developed and substantiated historically was no less significant for the contemporary political – ideological climate.

The article thoroughly reveals the nature of the academic and socio-political debates, which H. Pirenne participated in and influenced, as well as the future fate of his ideas.

Gauta 2006 m. rugsėjo mėn.

Rasa Č e p a i t i e n ė (g. 1971 m.). Humanitarinių mokslų daktarė (nuo 2003 m.), Lietuvos istorijos instituto XX a. istorijos skyriaus mokslo darbuotoja. Tyrinėjimų kryptys – Lietuvos ir Vakarų paveldosaugos raida, istorinės kultūros studijos, Lietuvos ir Vakarų istoriografija.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius, LT-01108.

El. paštas: rasac@mail.lt